

דבר העורך

גיליון זה של **עדכן אסטרטגי** הוא הגיליון ה־28 והאחרון בעריכתי. מאז אוקטובר 2012 אני מופקד על תיאום מערכת האחראית לפרסום חלק נכבד ממחקר העומק מונחה המדיניות שמפיק המכון למחקרי ביטחון לאומי. מהמהדורה הבאה ואילך תעבור האחראיות על כתב העת לקובי מיכאל ולעומר עינב, ואני מאחל להם הצלחה רבה.

במהלך שבע השנים שבהן שימשתי כעורך כתב העת, הובילו אותי שתי מטרות עיקריות: הראשונה הייתה להבטיח כי כתב העת ישקף את אופיים המשתנה של אתגרי הביטחון של ישראל, והשנייה הייתה לשמור ככל האפשר על המחויבות לרמת ניתוח גבוהה המתבוננת מעבר לכותרות היום־יומיות במטרה לזהות את המגמות שבסודן, ומציעה מענה ויוזמות מדיניות אפשריות בדרכים שיעשירו וימריצו את הדיון הציבורי.

באשר למטרה הראשונה, הקוראים הקבועים של **עדכן אסטרטגי** ודאי שמו לב לשינוי העדין אך המורגש בסוגיות שכתב העת – ואנחנו מאמינים גם ממשלות ישראל – נדרשים לעסוק בהן. שינוי זה מקורו בהבנה מתפתחת של משמעות המונח 'ביטחון לאומי'. באופן מסורתי עסק תחום הביטחון הלאומי באיומים מצד ישויות פוליטיות אחרות על שלומם הפיזי של מדינה ואזרחיה, ומתוך כך גם של מדינות אחרות ובעיקר בעלות ברית, ששלומן מהווה נכס ביטחוני. באופן אינסטינקטיבי, איומים ויכולות ביטחוניים נתפסים קודם כול כסוגיה צבאית. לכן כתב העת המשיך להתייחס לנושאים הביטחוניים המוכרים דוגמת האיומים ו/או ההזדמנויות שמציבים הפלסטינים, איראן, שחקנים אחרים במזרח התיכון ומעצמות מובילות מחוץ לאזור, לצד נושאים צבאיים כלליים כמו יכולות קינטיות וסייבר, מודיעין, טרור ותפוצת נשק להשמדה המונית. מעבר לכך הגיוני להרחיב את ההבנה בתחום הביטחון גם לתחום הכלכלי, שכן המגמות הכלכליות הרחבות, לצד גישה ספציפית למשאבים ולשווקים, הן גורמים חיוניים לרווחה ואף מהוות בסיס ליכולות הצבאיות. יחד עם כלים אחרים של שכנוע או כפייה, גורמים אלה הם המקור ל"משאבי המלחמה", ומכאן החשיבות הגוברת של מדיניות המפרץ.

כל אלה מכונסים בדרך כלל תחת הכותרת "ביטחון קשה", אולם בעשורים האחרונים גוברת – אפילו בקרב מעצמות צבאיות גדולות – הערכת חשיבותם של איומי "ביטחון רך", כלומר, איומים שאינם צבאיים ושאנם נובעים בהכרח ממדיניות מודעת של ישויות פוליטיות אחרות כלפי רווחתם של המדינה ואזרחיה.

דוגמאות בולטות הן פשע מאורגן וסמים, מחלות מדבקות, הידרדרות סביבתית ושינויי אקלים, ועבור ישראל – התפשטות רעיונות שעלולים להיות מסוכנים או הרסניים. זו הייתה הסיבה לניתוחים הרבים שהוקדשו לאביב הערבי ולדאע"ש (כל עוד שלטו התופעות הללו בתודעה האזורית והעולמית). התפתחויות אלה נוצרות או צומחות מחוץ לגבולותיהן של מדינות, וללא שיתוף פעולה חוצה גבולות לא ניתן לטפל בהן ביעילות הנדרשת. במלים אחרות, ראוי ומוצדק להציב גם אותן על סדר היום של מדיניות החוץ והביטחון של המדינה.

עם זאת, קיים מערך שלישי של סוגיות שאינן מתאימות לקטגוריה של הביטחון ה-"קשה" או של הביטחון ה-"רך", משום שבאופן רשמי הן כלל לא מצויות על סדר היום של מדיניות החוץ או הביטחון. מדובר בסוגיות שלכאורה הן פנים-ארציות, אך כאלה שלהתפתחותן עשויות להיות השלכות חמורות על מעמדה הבינלאומי של ישראל ועל המוניטין שלה, על איכות יחסי החוץ והביטחון שלה עם מדינות אחרות, ובסופו של דבר, גם על רווחתה הצבאית והכלכלית. המונח המתאים ביותר לתיאור סוגיות אלה הוא אולי "חוץ-פנים" (Intermestic), משום שהוא מטשטש את ההבחנה המסורתית בין מדיניות חוץ למדיניות פנים. אין הכוונה לאמירה המוכרת המיוחסת להנרי קיסינג'ר, שלפיה "לישראל אין מדיניות חוץ, רק פוליטיקה פנימית", אלא להשלכות הלא-מודעות או הבלתי מכוונות של החלטות בנושאי פנים טהורים לכאורה על מדיניות החוץ והביטחון.

בעולם המתאפיין בתלות הדדית, יחסים צבאיים, מדיניים וכלכליים טובים עם חלק מהמדינות המובילות בעולם חשובים עבור רוב המדינות. הדבר נכון אפילו לגבי מעצמות עולמיות גדולות כמו ארצות הברית, רוסיה וסין, שלכאורה מסוגלות לחתור לקיום אוטרכי ובכל זאת משקיעות זמן, כסף והון אינטלקטואלי, במאמץ ללטש את הדימוי הבינלאומי שלהן. אבל הדבר נכון שבעתיים עבור מדינות כמו ישראל, שהן קטנות, שוכנות בסביבה עוינת, כוללות אוכלוסיות מיעוטיות גדולות עם קשרי מוצא לכוחות שמחוץ לגבולותיהן, ותלויות במידה רבה במדיניות תומכת ויציבה, המושתתת על תמיכה ציבורית יציבה, מצד מעצמות גדולות. למרות הכוח הצבאי והכלכלי העצום שישראל בנתה לעצמה במשך עשרות שנים, הצורך שדוד בן-גוריון השכיל לזהות כבר לפני יותר משבעים שנה – שישראל זקוקה לתמיכה של מעצמת-על אחת לפחות בכל נקודת זמן – נותר רלוונטי גם במאה ה-21. ואולם סביר ביותר להניח שתמיכה ציבורית יציבה בישראל, שתהווה בסיס למדיניות תומכת לאורך זמן, תגיע ממעצמה דמוקרטית בעלת קהילה יהודית משמעותית ומשפיעה המזדהה עם ישראל. במילים אחרות, ישראל עודנה זקוקה לתמיכה דו-מפלגתית מארצות הברית. עם זאת, התמיכיות של תמיכה זו תלויה בהשלמה מתמשכת של ערכים חברתיים ומערכות פוליטיות. בקצרה, הפוליטיקה הפנימית בישראל אכן משפיעה על הביטחון הלאומי שלה – מה שקורה בבית לא נשאר בבית.

משום כך נכון וראוי שכתב עת המוקדש לביטחון הלאומי של ישראל יפנה תשומת לב רבה יותר לסוגיות "חוץ-פנים" כמו טבעה של המערכת הפוליטית במדינה, איכות הדמוקרטיה שלה (לרבות הפרדת רשויות ואיזונים ובלמים), חופש התקשורת, יחסי מיעוטים ורוב, ויחסי דת ומדינה – כפי שניסינו לעשות.

אנחנו פחות בטוחים שמימשנו את המחויבות השנייה – לפרסום מחקר קפדני באיכות גבוהה, המבודל מתרבות "התגובה המידית" הבולטת בשליטתה בשיח הציבורי בעידן הרשתות החברתיות. לעניין זה אין כמובן תשובה מוחלטת, שכן הקביעה מהי "איכות" היא סובייקטיבית מטבעה, אך אנחנו לפחות יכולים לומר בביטחון שמטרה זו עמדה בעקביות בראש סדר העדיפויות שלנו. אם התקרבו לעמידה ברף, הרי זה בזכות חברי המערכת, שהשקיעו זמן, חשיבה מסודרת, תובנה אינטלקטואלית, ידע וניסיון בתהליך המשותף של קבלת החלטות לפרסם (או לאי לפרסם) מה שהוצע לשיקולנו.

מבלי להמעיט בתרומתו של מי מחברי המערכת – שכן כולם מילאו תפקיד חשוב בקבלת החלטות באשר לעריכה (מה שגם יצר את הערך המוסף של דיונים ערים ומהנים) – ברצוני להודות במיוחד למשה גרונדמן, מנהל הפרסומים של המכון למחקרי ביטחון לאומי, וליהודית (ג'ודי) רוזן, עורכת משנה של **עדכן אסטרטגי** ועורכת במכון. מעבר למומחיות הטכנית החיונית שלהם, שבלעדיה הפרסום לא היה מתאפשר, משה וג'ודי העניקו בהתמדה תובנות ופרספקטיבות מהותיות ויקרות ערך שחמקו לעיתים מעיני האחרים. כולנו יחד הפקנו כתב עת שהעצים את תוצר המכון והעלה את הדיון האינטלקטואלי והמדיני בתוך ישראל ואודותיה.

מרק הלר

יולי 2019

jcsmh@tauex.tau.ac.il